

PÁSZTI PÉTER GERGELY

A motiváció lehetőségei és korlátai a börtönoktatásban

E tanulmány segítségével a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben folyó oktatás világát szeretném bemutatni, azzal a céllal, hogy közelebb hozzam mindenkihez az ebben a zárt világban folyó, a reintegrációs célú tevékenységek között is fontos szerepet játszó iskolai oktatás résztvevőit, tanárokat és tanulókat egyaránt. Úgy gondolom, hogy manapság igen divatos kutatási területnek számít a tanulók motivációjának kutatása és a fejlesztésük lehetőségeinek vizsgálata. Ilyen vizsgálatról olvashatunk *Fejes József Balázs*-nál¹, illetve *Csibi Monika* publikációjában² is. Az érdeklődésem abból fakad, hogy a kutatásom idején már a nyolcadik tanévemet töltöttem tanárként különböző büntetés-végrehajtási intézetekben úgy, hogy ezzel párhuzamosan tanítottam civil felnőtteket is esti képzéseken. Az így eltöltött évek alatt volt lehetőségem megfigyelni a tanulókat mindkét helyszínen, megismerni a hátterüket, az elképzeléseiket a képzésekről és azokat a céljaikat, amiknek az elérése érdekében ültek be felnőtt fejjel az iskolapadba. Angoltanárként mindig élveztem az idegen nyelv tanításából fakadó próbatételt, andragógus tanárként pedig külön fontosnak tartottam, és tartom ma is a felnőttkorban tanulók motiválását, motivációjuk erősítését. Ez, ha lehet, még érdekesebb a számomra a börtönök falain belül. A civil életben ugyanis egy felnőtt általában a munkahelye megtartása vagy épp egy jobb munkahely lehetősége miatt kezd el újra tanulni, esetleg a család vagy önmaga elvárásának akar megfelelni. De vajon mi készteti arra, hogy képezze magát iskolai körülmények között egy szabadságvesztésű tanuló, akit elzártak a társadalomtól, és aki úgy érezheti, hogy a bűnelkövető múltja miatt a társadalom perifériájára sodródott? Mennyire erős ez a motiváció és meddig lehet fenntartani? Ezek a gondolatok voltak a legfőbb okai annak, hogy egyáltalán belevágtam ebbe a vizsgálatba. Mielőtt rátérnék a kutatási eredményeim ismertetésére, érdemes magáról a tanulási motivációról, illetve a nem hétköznapi helyszínről egy pár szót ejteni.

¹ Fejes József Balázs: A tanulási motiváció fejlesztésének lehetőségei a célorientációs elmélet alapján. JatePress, Szeged, 2010, 43–53. o.

http://www.staff.u-szeged.hu/~fejesj/pdf/Fejes_2010_Cel.BTKkarinap.pdf

² Csibi Monika: A tanulási motiváció pszichoszociális tényezői. Magyar Pedagógia, 2006/4., 313–327. o. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Csibi_MP1064.pdf 2018.11.01.

A tanulási motiváció problémája

A motiváció a mindennapi életünk egyik mozgatórugója. Maga a szó a latin 'movere' szóból eredeztethető, jelentése: mozgat, hajt, indít.³ Vagyis amikor a motiváció szót használjuk, akkor az adott cselekvést kiváltó okról beszélünk. A cselekedeteinket kiválthatják belső vagy külső tényezők is. Csinálhatunk valamit ösztönszerűen vagy csupán azért, mert örömünket leljük benne, de olyan is van, amikor egy külső hatás miatt meg kell tenni valamit. Ahhoz, hogy valamit tartósan, sokszor áldozatok árán is véghez vigyünk, egy erős motivációs tényezőre van szükség. Ilyen hosszan tartó folyamat a tanulás is. A motiváció egy olyan belső állapot, amely az adott személyt cselekvésre készteti. A motivációs elméleteket két csoportra oszthatjuk: az egyikbe a tartalom-, a másikba pedig a folyamatelméletek tartoznak. A tartalomelméletekhez tartozik *Maslow* szükséglet-hierarchia-elmélete és *McClelland* elmélete a három elsődleges motiváló tényezőről. Maslow piramis alakban ábrázolta a szükségleteket, azok fontossági sorrendjében. A piramis aljáról indulva a sorrend a következő: fiziológiai, biztonsági, társadalmi, önbecsülés, önmegvalósítás szükséglete. Maslow elmélete szerint csak azok a szükségletek fejtenek ki motivációt, amelyek még nincsenek kielégítve. Vagyis, akkor tudnak a különböző szükségletek fellépni, ha az alatta lévő részben vagy teljesen ki van elégítve.⁴

McClelland ezzel szemben három részre bontotta és a motívum fogalmára építette az elméletét. Az ember magatartásformáit a motívumnak a viselkedésre gyakorolt hatásán keresztül írta le. Szerinte a motívum olyan érzelmi jellegű hálózatok sora, amelyek minden emberben hierarchikusan vannak elrendezve, fontosságuk és erősségük szerint. Az egyén személyiségének alakulásával ezek is változhatnak. McClelland a három elsődleges motivációnak az eredményesség, a kapcsolódás és a befolyásolás vagy hatalom igényét tartotta.⁵

A folyamatelméletek a viselkedések magyarázatait egy magatartás által kiváltott folyamatban keresik. *Vroom* szerint az emberek az általuk elérendő cél és a vele járó jutalom megszerzése érdekében, fokozott erőfeszítésekre képesek. Három lényeges változónak van ebben az esetben fontos szerepe.

³ http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/a_motivci_fogalma.html

⁴ Abraham H. Maslow: A theory of human motivation. *Psychological Review*, vol. 50, no. 4, 1943, pp. 370–396.

⁵ Roóz József – Heidrich Balázs: *Vállalati gazdaságtan és management alapjai*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, 2013.

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalatigazdntan_scom/4_2_2_mcclelland_harom_reszre_bontott_szuksegetelmlete_8ooK5tMVuRV5jlil.html

Az egyik a választás a különböző magatartásformák közül, a második az elvárás, vagyis hogy sikeres lesz-e a kiválasztott viselkedés, vagy nem, a harmadik pedig maga a jutalom.⁶ A folyamatelméletekhez tartoznak még a méltányosság, a célkitűzés és a megerősítés elmélete. A méltányosság elmélete szerint az emberek fő motivációja az, hogy méltányos kapcsolatokat ápoljanak másokkal és az igazságtalan kapcsolatokat igazságos, méltányos kapcsolattá tegyék. Nem azt nézi az egyén, hogy az elvárásaihoz mérten mit kap, hanem hogy a többiekhez képest mit kap. A célkitűzés elmélete szerint az embereket az motiválja, hogy el akarnak valamilyen tevékenységet végezni. A cél a cselekvés. Ha valakinek több, nagyobb célja van, akkor az többlettevékenység elvégzésére motiválja az illetőt. A Skinner-féle megerősítésselmélet azon alapul, hogy a múltban végzett cselekvéseink következményei határozzák meg a jövőbeli viselkedésünket. A cselekvéseinkre kapott pozitív vagy negatív válaszok kiértékelése meghatározza, hogy hasonló szituációban miként fogunk cselekedni. Pozitív következmény a jutalom, amelynek hatására hasonló helyzetben ugyanúgy fogunk viselkedni. Negatív megerősítés akkor áll fenn, ha az illető egy negatív, nem kívánt következményt akadályoz meg. Előfordulhat még büntetés és megszüntetés is mint viselkedésmódosító tényező.⁷

Nagy általánosságban elmondható, hogy sokszor nagy problémát jelent a jelenkori tanításban a tanulók motiválása. Igaz ez a felnőttekre is. A felnőtt tanulók esetében azonban különösen nagy szerep jut nemcsak a tanulók motivációjának, hanem a motiváció fenntartásának és további motiválásnak is ahhoz, hogy a tanuló ne érezze kudarcnak az iskolában töltött idejét és hagyja ott az oktatást, hanem bízzon annak sikerességében. Mivel a felnőttek oktatásánál már olyan tanulókról beszélünk, akik nem tanköteles korúak, így az ő tanulási motivációjuk is más lehet. Természetesen náluk is elkülöníthetők a belső és a külső tényezők. Azt, hogy sikeresen tudja venni az akadályokat az oktatásban, egy több tényezőből álló hatásrendszer alakítja ki. A belső tényezők a tanuló személyiségétől függenek. Itt a korábbi iskolai tapasztalatok mellett egyéb lényeges tényezők is szerepet játszanak. Az, hogy mennyire nyitott a tanuló az új dolgokra, illetve, hogy mennyire tudja a frissen szerzett tudást

⁶ Fred C. Lunenburg: Expectancy Theory of Motivation: Motivating by Altering Expectations.

International Journal of Management, Business, and Administration, vol. 15, n. 1, 2011.

<http://www.nationalforum.com/Electronic%20Journal%20Volumes/Lunenburg,%20Fred%20C%20Expectancy%20Theory%20%20Altering%20Expectations%20IJMBA%20V15%20N1%202011.pdf>

⁷ Ernst A. Vargas: B. F. Skinner's theory of behavior. European Journal of Behavior Analysis, vol. 18, 2014, pp. 2–38. <https://doi.org/10.1080/15021149.2015.1065640>

hasznosítani, de a már meglévő tudás, előzetes ismeret is elősegíti a tanulási folyamatokat. A külső tényezők a tanulót körülvevő környezetből és a mindennapi élethelyzet alakulásából állnak. Itt nagyon fontos megemlíteni a családot és a munkahely szerepét.⁸

Egy felnőtt ember tehát több okból is újrakezdheti a tanulmányait. Többéves felnőttoktatásban szerzett tapasztalatom alapján elmondhatom, hogy az általam megismert civil iskolák felnőtt tanulóinak nagy része vagy a munkahelye elvárása miatt, vagy munkahelyváltás céljából iratkozott be az iskolába. Nagyon kevesen voltak, akik saját maguk fejlesztésének érdekében vállalták az ezzel járó feladatokat. Bár a büntetés-végrehajtási intézetek iskoláiban tanuló elítélteket sok esetben a civil oktatásban nem megszokott dolgok, célok motiválják, az említett motivációs elméletekkel az ő eseteik is leírhatók.

Az oktatás a börtönökben

A magyarországi büntetés-végrehajtási intézetek mindegyikére jellemző a túlzsúfoltság. Egy internetes portálon egy 2015 tavaszán megjelent adat szerint a számok javuló helyzetet mutattak, de a túlzsúfoltság még mindig elérte a 141 százalékot. Ez az adat 2014-ben 12 869 férőhelyre 18 204 főt mutat.⁹ Ezek az arányok nem változtak lényegesen a következő években sem. A 2015-ös 17 792-re való csökkenés után 2016-ban ismét magasabb, 18 023 fogvatartotti állományról beszélhetünk, míg a férőhelyek száma említésre méltón nem változott.¹⁰ Ez azt jelenti, hogy a vizsgált évben, a helyszíneken, egy hat, maximum nyolc fő elszállásolására alkalmas zárkában tizenketten, de sokszor akár tizenhatan is lehetnek egyszerre. Egy ilyen zárkában az összetolt emeletes ágyak mellett esetleg egy kisasztalnak van hely. Ha két ágy-szomszéd egyszerre száll ki az ágyból, akkor bizony nem férnek el az ágyak között. Ráadásul ennyi emberre csak egyetlen vécé jut. Ezek az intim helyek a legtöbb intézetben csak függönnyel, esetleg farostlemezzel vannak elválasztva a zárka többi részétől. Ilyen körülmények között érthető, hogy a reszocializációs folyamat sikerességének elősegítéséhez fontos, hogy az elítéltet minél kevesebb negatív, visszahúzó tényező és annál több pozitív él-

⁸ Bajusz Klára: A felnőttkori tanulás motivációi, Felnőttkori tanulási képességek. 2009.

<http://ofi.hu/tudastar/esely-2000-konferencia/felnottkori-tanulas>

⁹ <https://bv.gov.hu/hu/bortonstatisztikai-szemle>

¹⁰ <https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai%20Szemle%202018%201.pdf>

mény érje a mindennapjaiban. Ebben nagy segítséget nyújt a munka, az iskola, a szakkörök és egyéb, körleten kívüli elfoglaltságok.

Az elítéltek mind a mai napig sokszor nagyon nehéz körülmények között töltik a napjaikat. Sok, egymással egy helyen élő, mindent megosztó és egy közösséget alkotó emberből áll minden zárka. Ennek a zárt társadalmon belül kialakult szociális közegnek az értékrendje határozza meg az oda tartozó elítéltek értékrendjét. Ha egy ilyen kis közösség nem tartja fontosnak az iskolába járást, akkor annak az iskolásnak, aki ennek a közösségnek a tagja, meg kell gondolnia, hogy megéri-e felrúgnia a megszokott, a mindennapjait meghatározó értékeket, és a saját érdekének érvényesítése miatt nem figyelembe vennie őket. A reintegrációs tisztjének és nem utolsósorban a tanárainak kell ebben az elhatározásában segíteniük, biztatniuk őt. Ha ugyanis beiratkozik valaki az iskolába, és kitart a tanulás mellett, akkor az illető nemcsak hasznosabban tölti a mindennapjait, hanem, mint ezt a kérdőív elemzésekor kapott adatok is bizonyítják, úgy érzi, segítséget kap a jövője megtervezéséhez is.

A ma hatályos törvények értelmében a szabadságvesztés végrehajtásának egyik fő célja a szabadságvesztés ideje alatti reintegrációs tevékenység eredményességének elősegítése. Ehhez a büntetés-végrehajtási intézeteknek biztosítaniuk kell az elítéltek számára a foglalkoztatás, az általános iskolai, illetve a közép- és felsőfokú tanulmányok végzésének lehetőségét. A börtönoktatásban tanítók sikerként élik meg, ha a tanulóknak akár csak a töredéke is, de változtatni tud az életén, magatartásán. Ha sikerül egy-egy tanuló személyiségét fejleszteni, értékrendszerét a társadalmi elvárásoknak megfelelően változtatni, kialakítani, akkor nagyobb a valószínűsége annak, hogy az illető meg tud felelni a társadalmi kívánalmaknak, és a szabadulása után nem vagy csak kevesebb gonddal jár a beilleszkedése. Ehhez mindenképp fontos a tanulók motiválása a tanulásra, és ennek a motivációnak a megtartása, támogatása.

A kutatás

A Motiváció lehetőségei és korlátai a börtönoktatásban című kutatómunkámat 2015-ben végeztem a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben. A kutatásban száz olyan fogva tartott vizsgálati személy vett részt, akik a börtönben iskolába járnak. Az ő tanulási motivációikat célozta ez a kutatás. Azonban egyes kérdések esetében voltak hiányos vagy nem egyértelmű kitöltések, így az adatok feldolgozásakor nem mindig tudtam a teljes mintával dolgozni.

A rendelkezésre álló információk alapján a mintában 54 férfi és 46 nő volt, az átlagéletkor 35 év körülire volt tehető. Az adott időszakban, átlagosan három-hat év kiszabott börtönbüntetésüket töltötték az intézményben (a minta 85,7 százaléka esik ebbe a tartományba). A vizsgálat minden évfolyam bevonásával zajlott.

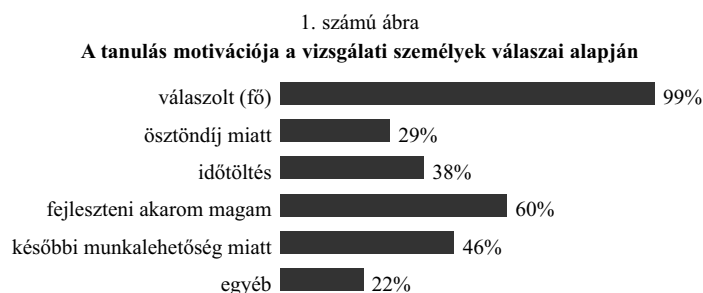
Kutatásom elsősorban a börtönoktatásban részt vevő, szabadságvesztésüket töltő tanulók motiválási lehetőségeire és korlátaira irányult. Leginkább az a kérdéskör foglalkoztatott, hogy mi készteti a büntetésüket töltő elítélteket arra, hogy jelentkezzenek az iskolai oktatásra, vállalva az azzal járó feladatokat, kööttségeket és lemondásokat. Mi motiválja őket a tanulásra? Milyen szerepet játszanak ebben a döntésükben az adott körülmények, a zárkatársak, a családi háttér, illetve a velük napi kapcsolatban lévő büntetés-végrehajtási alkalmazottak és civil tanárok?

A vizsgálattal az e témában megfogalmazott három hipotézisemre szerettem volna választ kapni. Az első, hogy a tanulók csak időtöltésből és az ösztöndíj miatt ülnek az iskolapadba. A második, hogy ebben nem ösztönzi őket senki. A harmadik pedig, hogy a belsőleg motivált tanulók inkább a fiatalabbak közül kerülnek ki. Ahhoz, hogy az általam felállított hipotézisekre választ kaphassak, egy harminc kérdésből álló kérdőívet állítottam össze, amit a Pálhalmai Országos Bv. Intézet két férfi- és egy női alegységében tartott tanórákon megjelenő elítéltek, szabad akaratukból, név nélkül tölthettek ki. A kérdőívben a túlnyomórészt feleletválasztós kérdések mellett voltak rövidebb, kifejtős válaszokat igénylők is. A kérdőív önkéntes volt, és kitért a válaszadó életkorára, nemére, családi állapotára, börtönmúltjára, az iskola szerepére és a jövőbeli terveire. A felmérés célja az volt, hogy megismerjem az induló környezetüket, életkörülményeiket, az iskoláról való gondolkodásukat és azt, hogy milyen lehetőséget látnak a jövőjükre nézve. A száz kérdőív kitöltésére szívesen jelentkeztek a diákok.

Eredmények

A kérdőívek elemzése után, a kapott eredmények alapján készített táblázatok jól mutatják a válaszadók elképzeléseit, motivációit, a képzésbe vetett bizalmukat és az iskolába mint a jövőjük szempontjából fontos állomásba vetett hitüket. Mivel tisztában voltam azzal, hogy az iskoláért járó ösztöndíj elég fontos bevételi forrást a börtönben, a kérdőívek értékelésekor meglepődve olvastam a tanulói motiváltság hátterére és a jövőkép meglétével kapcsolatban

feltett kérdésekre kapott válaszokat. A börtönoktatásban járatos kollégákkal felvett mélyinterjúk és a büntetés-végrehajtásban dolgozó ismerőseimmel folytatott beszélgetéseim, megfigyeléseim alapján elmondhatom, hogy az általános vélekedés az, hogy azok a társadalomból kizárt, szabadságvesztésüket töltő elítéltek, akik jelentkeznek valamilyen képzésre, túlnyomórészt kizárólag az ösztöndíj és az esetleges plusz kapcsolati és üzleti lehetőség miatt teszik. Az elítéltek válaszaiból azonban az kiderül ki, hogy nagy részük (88 százalék) a saját jövője szempontjából tartja fontosnak a tanulást, illetve hogy sokkal többen vannak azok, akik a saját maguk fejlesztése és a későbbi munkalehetőség miatt jelentkeztek az iskolába, mint azok, akiket csak az ösztöndíj és időtöltés vezérelt. A kapott adatok alapján úgy tűnik, hogy nem helytálló az a feltevés, miszerint az oktatásra jelentkezők csak időtöltésből, és főleg csak a könnyen megszerezhető pénz miatt jelentkeztek (1. számú ábra).

Bár csak 99 tanuló válaszolt a kérdésre, hogy miért jelentkezett az iskolába, annak érdekében, hogy kellő rálátásom legyen a kérdésekre adott válaszok fontosságára, egy tanuló többet is megjelölhetett az öt válaszlehetőség közül. Tisztában vagyok azzal, hogy ez a megoldás módszertanilag nem teljesen helyes, ezért érdemes odafigyelni erre a részletre az adatok elemzésénél, nehogy a valóságtól eltérő, torz eredményt kapjunk. Egy ilyen, nem szokásos megoldásra azért volt szükség, hogy a tanulóknak ne kelljen görcsösen töprengeniük azon, hogy vajon melyik válasz lenne a leghelyesebb, így ösztönösen, minden rossz érzés nélkül válaszolhattak. Így talán még érdekesebb képet fest a lehetséges motivációs bázisról az egyes válaszok részletesebb elemzése. Megfigyelhető, hogy többen bejelölték az ösztöndíjat mint indokot, de egyedüli motivációként elhanyagolható számban van jelen. A 2. számú ábra szemlélteti, milyen jellegzetes motivációs párosítások jelentek meg a vizsgálati személyek válaszaiban.

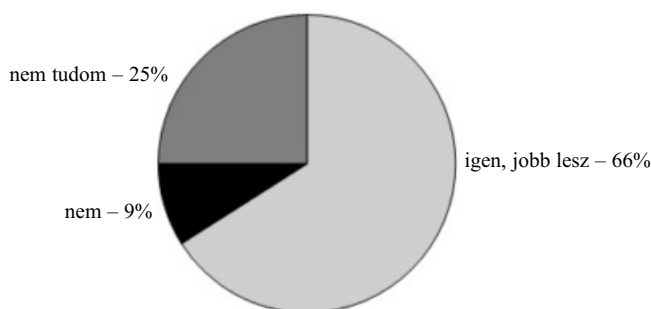
2. számú ábra
A tanulás motivációi

Az jól látható, hogy a legtöbb esetben a későbbi munkalehetőség és a személyes fejlesztés miatt együttesen választották a tanulást a fogva tartási intézményben (23). Ez után közvetlenül külön-külön a fejlesztés lehetősége (17) és a későbbi munkalehetőség áll (14). A vizsgálati személyek válasza alapján ez a két indok tűnik a legerőteljesebb motivációs tényezőnek a tanulás szempontjából. Ezeket az eredményeket támasztja alá a válaszok összegzésekor kapott eredmény is, miszerint a válaszadók 76 százaléka a tanulást jelölte meg az iskolába járás céljaként.

A tanulás által pozitívabbá váló jövőjükbe vetett hitüket igen hitelesen mutatja a 3. számú ábra is.

3. számú ábra
Befolyásolja az iskola a szabadulás utáni életet?

Ez egyben az iskolába és a tanárokbá vetett hitet is jelenti. Épp ezért el kell gondolkodni azon, hogy mit és hogy adunk át a tanítási órák keretein belül a tanulóknak, illetve hogy mi, pedagógusok, andragógusok mit várunk a tanulóktól.

Az adatfelvétel közben adódott egy olyan probléma, amivel a társadalom periferiájára szorult, képzetlen, sokszor funkcionális analfabéta emberek, így a börtönök világát járók között végzett kutatások során mindig számolni kell, vagyis a nyitott kérdések megválaszolásának esetleges nehézsége. Az én esetemben a vizsgálati személyeknek egy nyitott kérdés segítségével arra is volt lehetőségük, hogy a szabadulás utáni élettel kapcsolatos elvárásaikat saját szavaikkal is megfogalmazzák. A válaszokat hat nagy kategóriába lehetett sorolni:

- a) jobb, több munkalehetőség és könnyebb, gyorsabb elhelyezkedés;
- b) könnyebb beilleszkedés és alkalmazkodás a kinti társadalomba;
- c) jobb szociális kapcsolatok, családalapítás lehetősége;
- d) több tudás és a továbbtanulás lehetősége;
- e) személyes fejlődés, önfejlesztés (jobb kommunikáció, magabiztosság); illetve
- f) nem lesz változás.

Erre a nyitott kérdésre csak ötvenen válaszoltak a teljes mintából, közülük huszonketten a jobb lehetőséget említették valamilyen formában.

Az adatok feldolgozása során vizsgáltam azt is, hogy a tanulás fontosságának megítélése tekintetében milyen szerepük van külső (az egyénen kívüli) motivációs tényezőknek. Itt leginkább személyekre mint külső motivátorokra fókuszáltam, ugyanis az egyes kérdések egyenkénti feldolgozásakor már láthatóvá vált, hogy a fogva tartott vizsgálati személyek tanulási motivációjában olyan külső ösztönzők mint az ösztöndíj vagy a társakkal való időtöltés nem játszanak döntő szerepet.

A második hipotézisem alapján végzett összevetések adataiból az látszik, hogy azok az elítéltek, akik iskolába járnak, nem azért teszik ezt, mert valaki ösztönzi őket. Ez abból derül ki, hogy ugyanolyan arányban vannak azok, akik fontosnak tartják a támogatást, a tanulni vágyó és az ösztöndíj által motivált tanulók között is. Ez azt mutatja, hogy a pozitív támogatás nem befolyásolja jobban az iskolába járási kedvet. Az iskolába járó elítéltek tehát kapnak támogatást a családtól, a zárkatársaktól és a bv. dolgozóitól is, de ez teljesen irreleváns a tanulásuk szempontjából. Úgy tűnik, hogy leginkább a saját életük sikertelenségének, félrecsúszásának felismerése, az azon való változtatás lehetőségének megcsillanása indítja el őket ezen a többé-kevésbé ismeretlen területen.

A már említetteken kívül egyéb szempontok szerint is értékeltem a kérdőíveket.

A számszerűsített és ábrákba rendezett adatok kiválóan megmutatták, hogy a legtöbb esetben közel megegyező válaszokat kaptam a férfi és a női

elítéltektől. Elmondható tehát, hogy a tanulás fontosságának megítélése nemtől független. Egyformán hisznek a nő és férfi fogvatartottak abban, hogy könnyebben találhatnak munkát, pozitívabb változások állnak majd be az életükben szabadulás után. A férfiak és nők között alapvetően nem volt különbség a változással kapcsolatos elvárások tekintetében, csak egy esetben: a szociális kapcsolatok terén. Ugyanis a jobb társas kapcsolatok lehetősége, a családalapítás vágya, a könnyebb beilleszkedés reménye csak férfi fogvatartottak fogalmazásaiban jelent meg.

A tanulási motiváció szempontjából az életkor meghatározó szerepét is vizsgáltam. A harmadik állításomat igazolja az, hogy a fiatalabb korosztályba tartozó tanulók nagy része azt állította, hogy a továbbtanulása és a szabadulás utáni jövője szempontjából fontos neki az iskolába járás. Míg a 45 év fölöttieknek csak a 38 százaléka szeretne továbbtanulni, addig az összes fiatalabb korcsoportnál ez az eredmény 60 százalék fölötti értéket mutat. A börtönben iskolába járó elítéltek a szabadulás utáni életük pozitívabbá fordulásáról is hasonlóképp gondolkoznak. Itt még radikálisabban jelentkezik az idősebb és a fiatalabb korosztályok közötti különbség. Míg a 45. életévüket betöltöttek közül csak minden harmadik tanuló állította, addig a fiatalabbak háromnegyed része gondolja úgy, hogy az iskola elvégzése pozitívan befolyásolhatja a szabadulás utáni életét. A tanulókkal folytatott későbbi beszélgetések alkalmával azt is megtapasztalhattam, hogy az idősebb generáció a saját életét negatív példaként bemutatva biztatta a fiatalabb fogvatartott-társait a tanulásra, felhíva a figyelmet a tudás és az iskola hasznára és fontosságára. Ugyanakkor, mint az a kérdőívekből is kiderült, minél idősebb a fogvatartott személy, annál kevésbé gondolja úgy, hogy bármi pozitív változás történik az életében az iskola hatására.

A kutatás egyik érdekessége volt, hogy a tanulók motiváltságára nem volt lényeges hatással sem az, hogy támogatást éreznek-e a börtön dolgozói részéről, sem pedig az, hogy mit szólnak a zárkatársak ahhoz, hogy valaki kilép a mindennapi életritmusból, a kialakult körből, és tanulásra adja a fejét. Ebből talán arra lehet következtetni, hogy a tanulási hajlam, a változtatásba vetett hit, a pozitív jövőkép kialakításának igénye a jobb élet reményében megvan az emberek többségében.

Az erős belső motiváció jelenlétét támasztja alá az adott kérdésre kapott válaszok összesítése után kapott eredmény is, amely azt mutatja, hogy a tanulók 76 százaléka a tanulás miatt jár iskolába. Vagyis a vizsgálati személyeknél konkrétan a tanulás és az általa megváltoztatható, szabadulás utáni jobb jövőkép elérésének lehetősége jelenik meg fő motivációként. Nagyon

fontosnak találom azt az eredményt, miszerint a belső motiváció kialakulása és jelenléte a tanulóknál nemtől független.

A szabadulás utáni élettel kapcsolatos elvárásaikat a tanulók saját szavaikkal válaszolhatták meg. A tanulók fele kifejtette gondolatait e témában, és a válaszokból kiderül, hogy több, jobb munkalehetőséget, könnyebb visszailleszkedést, komolyabb kapcsolatokat és több tudást, önfejlesztést vár a börtönei alatti iskolába járástól. Ezek közül is kiemelkedik a jobb munkalehetőség és a több tudás reményében iskolába járók válaszainak mennyisége. Itt is érdekes volt látni, hogy nincs jelentős különbség a férfiak és a nők válaszai között. Mindemellett fontos tény, hogy a fogvatartottak 93 százaléka gondolta úgy, hogy az iskolába járás pozitívan változtatja mindennapi életét a börtönben. Úgy látják, hogy a tanulás segít a jövőjük megtervezésében. Maga a tény, hogy a tanulásnak szinte csak pozitív hatásait érzik, növeli a belső motivációjukat, ezzel is segítik a börtönben oktatók munkáját.

A kérdőívek kiértékelése és elemzése után be kell látnom, hogy a hipotéziseim közül az első és a második nem állja meg a helyét, ellenben a harmadik állításom igaznak bizonyult. A kapott adatok alapján elmondható, hogy a szabadságvesztésüket töltő elítéltek nagy részét nem az ösztöndíj vagy egyéb megkapható kedvezmény megszerzése motiválta a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó oktatásra való jelentkezésnél, hanem egy ennél sokkal erősebb belső motiváció, ami abból fakad, hogy az illető a szabadulása után szeretne változtatni az addigi életén, szeretné azt jobbá tenni. Ennek eléréséhez pedig az iskolába járásban és a tanulásban látja a megragadható lehetőséget.

Összegzés

„A zárt intézeti nevelés egyik legfontosabb célja a fogvatartottak társadalomba történő visszailleszkedése, reintegrációja.”¹¹ Azonban a büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztésüket töltő, a társadalomtól ideiglenesen elzártan élő emberek elszigeteltsége általában nem a bírói ítélet meghozatalával kezdődik. Sokszor olyan állampolgárok kerülnek a rácsok mögé, akik a civil életben egyébként is a perifériára szorulva tengették mindennapjaikat. Ezeknek az embereknek a sikeres reintegrációjához, vagyis ahhoz, hogy szabadulásuk után értékes tagjai lehessenek a társadalomnak és ne kerüljenek vissza a börtönbe, próbálnak segítséget nyújtani a civil szervezeteken kívül a büntetés-végrehajtási

¹¹ Hegedűs Judit – Ivaskevics Krisztián: Büntetés-végrehajtásban dolgozók nézetei a reintegrációról. Alkalmazott Pszichológia, 2016/4. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2016/12/AP_2016_4.pdf

dolgozóik és a különböző bv. intézetekben dolgozó külsős munkavállalók, köztük pedagógusok, andragógusok is, akiknek nemcsak a pedagógiai programnak és az adott évfolyamnak megfelelő tudás átadása a feladatuk, hanem a nevelés is. Ahhoz azonban, hogy ez a vállalkozás sikerrel végződhesse, sok tényezőt kell figyelembe venni az oktatás során. Az egyik fontos összetevő a magyarországi börtönök helyzete. A másik a tanárok motiváltsága. A harmadik, s talán a legfontosabb, a tanulók motivációja a helyzetük megváltoztatására.

A kutatásban részt vevő elítéltek mindennapjait nagyban befolyásolja az a zárt közeg, amelyben élnek. A kapott válaszokból azonban az derül ki, hogy a tanulók többsége, a túlsúlyfóltságból adódó kényelmetlenségekkel és nehéz körülményekkel dacolva, az adott szociális közeg értékrendjét nem teljesen követve döntött az iskolába járás mellett, és inkább a jövőjük megalapozását tartják fontosnak, semmint azt, hogy megszilárdítsák a jelen börtönbeli helyzetüket. Ehhez a büntetés-végrehajtási intézetek megteremtik a tanulás lehetőségét, annak tárgyi és személyi feltételeit. A tanulók oktatási rendszerben tartása viszont leginkább a pedagógusok, andragógusok és a reintegrációs tisztek feladata. Az oktatók munkájára nagyon jó hatással van, ha a tanulóknak akár csak a töredéke is, de sikerrel veszi a társadalomba való beilleszkedés akadályait. Ezek a pozitív visszajelzések nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy megfelelően motiválhassák a tanulókat a tanulásra, és segítsék őket ennek a motivációnak a megtartásában, erősödésében.

A tanulói motiváció mibenléte mindig fontos kérdés a börtönoktatásban. A legtöbb, nem iskolás érintett egyértelműen az ösztöndíjat gondolja a beiratkozás legfőbb indítékának. Az anonim kérdőívek elemzésekor viszont kiderült az a szerintem abszolút pozitívként értékelendő adat, miszerint a tanulók nagy része nem az ösztöndíj, hanem annak reményében iratkozott be az iskolába, hogy az segít neki a szabadulás utáni visszailleszkedésben, a jövő tervezésében. Ugyanerre a következtetésre jutottam nőknél és férfiaknál egyaránt. Az pedig, hogy ezek a belsőleg motivált tanulók, akik jellemzően a negyvenöt évesnél fiatalabbak közül kerültek ki, ilyen mértékben hisznek a továbbtanulásban, és abban, hogy az iskola és maga a tanulás pozitívan befolyásolhatja a szabadulás utáni időszakot, reménnyel tölthet el mindenkit, aki az elítéltek reintegrációjával foglalkozik. Úgy vélem, és a kutatásom során megerősödött ez a hitem, hogy a szabadságvesztésük miatt ideiglenesen a társadalomból kivont emberek sikeres reszocializációja és reintegrációja nemcsak az elítélt számára fontos, hanem az egész társadalom is ezt várja el a büntetés-végrehajtási intézetektől. Ennek a feladatnak a végrehajtása és az eredménye, sikere is egyaránt közös.